APORTUL LUI GEORGE TOFAN LA NAȚIONALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN BASARABIA

DINU POȘTARENCU

Der Beitrag George Tofans zur Nationalisierung des Unterrichtswesens in Bessarabien

(*Zusammenfassung*)[*]

Der vorliegende Beitrag enthält Informationen über die Anwesenheit des Bukowiner Professors und Publizisten George Tofan in Bessarabien zwischen dem 9./22. Juli 1917 und dem 8./21. November 1918. Durch seine pädagogische und kulturelle Tätigkeit, zusammen mit anderen Flüchtlingen aus der Bukowina, dem Siebenbürgen und dem Altreich, hat er zur Nationalisierung des Unterrichtswesens in Bessarabien und zur Wiederbelebung des Nationalbewusstseins der bessarabischen Rumänen beigetragen.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: George Tofan, Nationalisierung des Unterrichtswesens, Bessarabien, Bukowina, Siebenbürgen, Altreich, Schulen, rumänische Lehrbücher, rumänische Sprache, Nationalbewusstsein.

După înlăturarea autocraţiei ţariste, în urma Revoluţiei Ruse din februarie 1917, evenimentele social-politice în cadrul Imperiului Rus au evoluat vertiginos. Acest concurs de împrejurări a contribuit la crearea unui climat favorabil evoluării mişcării de eliberare naţională a popoarelor încorporate cu forţa în imensul imperiu al acvilei bicefale, inclusiv a românilor din Basarabia. Pe lângă celelalte obiective stringente ale zilei, pe care românii din stânga Prutului şi-au propus cu fermitate să le materializeze în aceste circumstanţe istorice, de cucerire a libertăţilor naţionale, se numără şi cel cu privire la naţionalizarea învăţământului din Basarabia, supus pe parcursul dominaţiei imperiale unui intens proces de rusificare. Naţionalizarea

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXIII**, *1* (46), p. 65–78, Rădăuți–Bucureşti, 2016

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

şcolii, se remarcă într-un studiu elaborat imediat după desfăşurarea în Basarabia a evenimentelor din anii 1917–1918, a fost „cel dintâi strigăt al moldovenilor după răsturnarea vechiului regim”[1].

La 14 aprilie 1917, întrunindu-se la redacţia gazetei „Cuvânt moldovenesc” din Chişinău, învăţătorii moldoveni au constituit Asociaţia Învăţătorilor Moldoveni[2]. Tot în ziua de 14 aprilie, membrii acestei proaspete grupări obşteşti au redactat un memoriu adresat Zemstvei basarabene, căreia i s-a adus la cunoştinţă că asociaţia şi-a trasat drept scop să militeze pentru naţionalizarea şcolilor din localităţile cu populaţie românească.

Ulterior, la 1 mai 1917, în incinta Comitetului Executiv (Upravei) al Zemstvei Guberniale a Basarabiei, s-a desfăşurat o consfătuire a învăţătorilor moldoveni din oraşul Chişinău[3]. Persoanele prezente la consfătuire au stabilit să fie convocat un congres al învăţătorilor moldoveni din întreaga Basarabie, la care să se convină asupra organizării cursurilor pentru ei. La această reuniune, potrivit afirmaţiei lui Onisifor Ghibu, învăţătorii au cerut ca în structurile Zemstvei Guberniale să fie creat un organ special pentru coordonarea acţiunilor de instituire a şcolii moldoveneşti, şi anume o Comisie şcolară moldovenească[4].

La prima şedinţă a Comisiei, care a avut loc la 3 mai 1917, au participat şi doi refugiaţi transilvăneni, Onisifor Ghibu şi Romulus Cioflec, care „au fost cooptaţi ca membri activi ai comisiei”. În calitate de preşedinte al comisiei respective, a fost ales Paul Gore, membru al Comitetului Executiv al Zemstvei Guberniale, care, după cum relatează Onisifor Ghibu, a pus în discuţie „problema tipăririi cărţilor moldoveneşti, necesare în vederea deschiderii, chiar în toamna anului curent, a şcolilor populare în limba moldovenească. Mai întâi trebuie însă să se hotărască alfabetul cu care vor avea să se tipărească aceste cărţi. Cei mai mulţi membri prezenţi, printre care toţi cei din cler, sunt pentru alfabetul rusesc, dar o parte militează pentru cel latinesc. Discuţiile în jurul acestei chestiuni iau mari proporţii, totuşi, până la urmă, biruie alfabetul latinesc, care, după toate argumentele ce s-au adus în favoarea lui, este votat chiar în unanimitate”[5].

La 31 mai 1917, Comisia şcolară moldovenească de pe lângă Zemstva Gubernială a hotărât, ne spune Romulus Cioflec, ca la cursurile pentru învăţătorii moldoveni, preconizate a fi deschise la 15 iunie 1917, în oraşul Chişinău, să fie

---

[1] *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Ţării (1917–1918)*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi selecţia imaginilor de Ion Negrei şi Dinu Poştarencu, Chişinău, Editura Prut Internaţional, 2004, p. 87.

[2] G. Sima, *Obştea învăţătorilor moldoveni*, în „Şcoala moldovenească”, Chişinău, anul I, nr. 1, iunie 1917, p. 25; O. Ghibu, *Pe baricadele vieţii. În Basarabia revoluţionară (1917–1918)*, Chişinău, Editura Universitas, 1992, p. 138.

[3] „Cuvânt moldovenesc”, Chişinău, 10 mai 1917, p. 4; O. Ghibu, *op. cit.*, p. 181.

[4] O. Ghibu, *op. cit*., p. 181.

[5] *Ibidem*, p. 182.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

invitaţi lectori moldoveni locali pentru a preda, iar în caz extrem să se apeleze la „moldovenii nebasarabeni", cum „ar fi bucovinenii". Persoanele cu porniri antiromâneşti declarau că refugiaţii transilvăneni nu pot fi admişi ca profesori la aceste cursuri, deoarece sunt supuşi ai unui stat inamic Rusiei. Zadarnic se aducea drept argument faptul că în Rusia activează profesori germani, fără a avea cetăţenie rusă. La fel, în van, se făcea apel la ideile revoluţiei. Totuşi, membrii Comisiei au votat în favoarea persoanelor care, în viaţa lor, nu au scris româneşte cu litere latine şi nici nu ştiau să vorbească în română, dar urmau să-i înveţe pe alţii să scrie şi să vorbească în această limbă. Curios era faptul că despre profesorii supuşi României aliate nici nu se putea vorbi. Unul era în Chişinău, G. Aslan. Mai puteau fi găsiţi şi alţii, la Iaşi. Aripa „românofilă" a Comisiei a reuşit, cu mari eforturi, să facă o mică spărtură în zăgaz, acceptându-i-se sugestia de a recurge, în caz extrem, la „moldovenii nebasarabeni". Adică, la românii din Bucovina, cucerită, potrivit argumentării „românofililor", de către armatele ruse[6].

Dovedindu-se a fi nesatisfăcător numărul lectorilor basarabeni, în raport cu numărul mare al cursanţilor, iar venirea „moldovenilor nebasarabeni" din Bucovina „eliberată" de ruşi întârzia, la 23 iunie 1917, Comisia şcolară moldovenească s-a văzut constrânsă să accepte participarea la cursuri a doi profesori ardeleni. Drept consecinţă, sunt invitaţi să predea cursanţilor Onisifor Ghibu şi Romulus Cioflec, ambii profesori transilvăneni, precum şi Gheorghe Aslan, profesor din Bucureşti. Dar profesorii basarabeni Ştefan Ciobanu şi Nicolae Popovschi, menţionează în continuare Romulus Cioflec, au declarat că se retrag, motivând că, în acest mod, ei „ar fi puşi în inferioritate". Reuşind să-l determine pe Ştefan Ciobanu să revină, Romulus Cioflec l-a prevenit asupra răspunderii pe care şi-o asumă faţă de ideea cursurilor. Astfel, până la sosirea din Bucovina a „moldovenilor nebasarabeni", „românii" urmau să ţină cursul de limba română, alături de basarabenii Ştefan Ciobanu, preotul Mihail Berezovschi, Alexe Mateevici, Iustin Frăţiman şi Elena Alistar[7].

În dimineaţa zilei de 9 iulie 1917, au sosit la Chişinău, jefuiţi în timpul călătoriei de o bandă de hoţi, profesorii bucovineni Gheorghe Tofan, Liviu Marian şi Ovid Ţopa, care, în curând, au fost cooptaţi în Comisia şcolară moldovenească[8].

Încă la 3 iunie 1917, această Comisie a adoptat decizia de a anunţa un concurs privind elaborarea şi editarea unor manuale în limba română[9]. Manualele acceptate în cadrul concursului urmau să fie prezentate unei Comisii de redactare,

[6] L. Donici, R. Cioflec, *Revoluţia Rusă*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1923; R. Cioflec, *Pe urmele Basarabiei (Note şi impresii din Revoluţia rusească)*, Chişinău, Editura Universitas, 1992, p. 261.

[7] *Ibidem*, p. 263–264.

[8] *Ibidem*, p. 267.

[9] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (în continuare se va cita: A.N.R.M.), Fond *2108*, inventar 1, Dosar 5, f. 2.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

compusă din basarabeanul Constantin Popescu, transilvăneanul Onisifor Ghibu şi bucovineanul George Tofan[10].

Totodată, aceşti trei bucovineni au fost invitaţi să ţină prelegeri la cursurile deschise în ziua de 17 iunie 1917, în Chişinău, pe o durată de două luni, pe parcursul cărora învăţătorii basarabeni au studiat limba română pe baza alfabetului latin, istoria românilor, literatura şi muzica naţională. Calitatea de profesori au avut-o următorii basarabeni: Iustin Frăţiman (istoria românilor şi limba română), preotul Alexe Mataeevici (istoria literaturii române), Ştefan Ciobanu (limba română), Nicolae Popovschi (activitatea extraşcolară), preoţii Mihail Berezovschi şi Chicerescu (muzica). Profesori bucovineni: George Tofan (istoria românilor, limba română şi lecţii practice), Liviu Marian (limba română) şi Ovid Ţopa (limba română). Profesori transilvăneni: Onisifor Ghibu (metodica, istoria literaturii, limba română şi lecţii practice) şi Romulus Cioflec (limba română şi lecţii practice). Din Regat: G. Aslan (limba română)[11].

„Aceste cursuri", a consemnat George Tofan, „au contribuit la trezirea şi întărirea conştiinţei naţionale şi au deschis calea pentru progresul viitor. Concertul de încheiere ce s-a dat a fost o manifestaţie naţională de seamă, care a lăsat în acele vremuri, sărace de orice mişcare naţională, o impresie adâncă numerosului auditoriu"[12].

Comisia şcolară moldovenească a organizat cu succes şi cea de-a doua serie de cursuri pentru cadrele didactice din şcolile primare ale Basarabiei, toată povara acestei sarcini fiind încredinţată unei subcomisii, din a cărei componenţă a făcut parte şi Gheorghe Tofan, alături de Nicolae Alexandri, Teodor Neaga, P. Arventiev, Emilian Hammer, Onisifor Ghibu şi Anton Crihan[13]. Ca rezultat al eforturilor depuse, cursurile de la Chişinău au început la 3 octombrie, iar cele de la Bălţi – la 5 octombrie 1917. Majoritatea profesorilor desemnaţi pentru a ţine prelegeri la aceste cursuri „au fost selecţionaţi dintre refugiaţii români"[14]. Din rândul celor care au predat limba română la cursurile din Chişinău a făcut parte şi George Tofan, fostul director al Gimnaziului din Bazargic, care i-a familiarizat pe cursanţi şi cu istoria neamului. La început, lecţiile practice le-a condus Onisifor Ghibu, apoi Romulus Cioflec şi George Tofan[15].

---

[10] George Tofan, *Literatura didactică basarabeană*, în „Şcoala Basarabiei", nr. 8–9, iunie–iulie 1919, p. 47.

[11] „Şcoala Basarabiei", nr. 1, noiembrie 1918, p. 5.

[12] *Ibidem*, p. 5–6.

[13] „Şcoala moldovenească", nr. 5–6, 1918, p. 189.

[14] *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Ţării (1917–1918)*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi selecţia imaginilor de Ion Negrei şi Dinu Poştarencu, Chişinău, Editura Prut Internaţional, 2004, p. 95.

[15] „Şcoala moldovenească", nr. 5–6, 1918, p. 192–201; „Şcoala Basarabiei", nr. 1, noiembrie 1918, p. 6; nr. 2, decembrie 1918, p. 10.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

Comisia Şcolară Moldovenească l-a delegat pe Gheorghe E. Tofan să organizeze cursurile de la Bălţi[16], unde au fost angajaţi, în calitate de profesori, bucovinenii Liviu Florea Marian, Nicolae Palamar, profesor la Gimnaziul de Băieţi din Rădăuţi, Dimitrie Moldovanu, fost învăţător, licenţiat în drept, Ion Moldovanu, directorul Şcolii primare din Vicovul de Sus, şi Gheorghe Paranici, directorul Şcolii primare din Grăniceşti. La solemnitatea de deschidere a cursurilor a vorbit şi George Tofan, ca reprezentant al Comisiei şcolare moldoveneşti. Misiunea de director al cursurilor i-a fost acordată lui Liviu Marian, profesor din Suceava[17].

La şedinţa din 15 octombrie 1917 a Comisiei şcolare moldoveneşti, prezidată de Nicolae N. Alexandri, au fost prezenţi G. Ciubuc, P. V. Parfenev, Ioan I. Scodigor, Anton Crihan, M. Hammer, Nicolae Popovschi, Antonina Gavriliţă, Gheorghe Tofan, Romulus Cioflec şi Ovid Ţopa (ultimii trei cu vot consultativ)[18]. Gheorghe Tofan a fost prezent şi la şedinţa Comisiei şcolare moldoveneşti din 20 octombrie 1917[19].

Pe ordinea de zi, din 25 octombrie 1917, a Adunării Pedagogice a Seminarului Teologic din Chişinău a figurat şi chestiunea referitoare la examinarea cererilor depuse de patru solicitanţi, de a ocupa două posturi vacante de profesor: arhimandritul Gurie Grosu şi-a exprimat dorinţa de a preda limba şi literatura română în clasele inferioare; candidatul în teologie Iustin Frăţiman a solicitat să predea toate obiectele prevăzute în limba română; profesorul bucovinean Liviu Marian, de la Liceul din Suceava, să predea limba română la clasele I–V; directorul Liceului din Bazargic, Gheorghe Tofan, să predea istoria românilor, istoria bisericii române şi limba română la clasa a VI-a. Protoiereul Constantin Popovici, care era membru al Comisiei şcolare moldoveneşti de pe lângă Zemstva Gubernială, a declarat că această comisie i-a remarcat pe refugiaţii bucovineni Gheorghe Tofan şi Liviu Marian drept pedagogi cu experienţă, ceea ce au demonstrat pe parcursul desfăşurării cursurilor pentru învăţători. Prin vot secret, asistenţa a acordat prioritate candidaţilor bucovineni. Astfel, lui Liviu Marian i-au fost oferite 22 de ore de limba şi literatura română la clasele I–V, iar lui Gheorghe Tofan – opt ore de istoria românilor şi a Bisericii române[20].

În ziua de 21 noiembrie 1917, Gheorghe Tofan a avut ocazia să participe, în calitate de corespondent, la memorabila şedinţă de deschidere a forului legislativ al Basarabiei – Sfatul Ţării, eveniment pe care l-a reflectat în broşura cu titlul *Sărbătoarea Basarabiei*, tipărită la Chişinău, în 1917.

[16] A.N.R.M., Fond *2108*, inventar 1, Dosar 5, f. 2v.
[17] „Şcoala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 194–195.
[18] A.N.R.M., Fond *65*, inventar 1, Dosar 2204, f. 3.
[19] *Ibidem*, f. 2.
[20] A.N.R.M., Fond *1862*, inventar 9, Dosar 781, f. 135v–136. Direcţia seminarului i-a acordat opt ore de limba română, la clasele a V-a şi a VI-a, preotului M. Untul.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

La 3 decembrie 1917, Comisia şcolară moldovenească a adoptat o rezoluţie cu privire la predarea limbii române în şcolile secundare din Basarabia[21]. Concomitent, Comisia a întocmit o listă de candidaţi la posturile de profesori de limba română din instituţiile respective. Lista cuprindea numele a doar două persoane originare din Basarabia (Iustin Frăţiman, absolvent al Academiei Teologice din Sankt Petersburg, şi Pantelimon Halippa, absolvent al Universităţii din Iaşi), restul persoanelor enumerate fiind din rândul refugiaţilor ardeleni, bucovineni şi regăţeni, şi anume: Romulus Cioflec, Onisifor Ghibu, A. Banciu, I. Matei, O. Ţopa, George Tofan, Liviu Marian, M. Baciu, N. Palamar, D. Logigan, D. Lupan, Bunea, Mardan, P. Haneş, P. Ştefănescu, G. D. Constantinescu, E. D. Constantinescu, Bornemisa şi I. Agârbiceanu, toţi cu studii universitare[22]. Din paginile revistei „Şcoala moldovenească", apărută la începutul anului 1918, aflăm că cei mai mulţi dintre refugiaţii enumeraţi mai sus au fost numiţi, în calitate de profesori de limba română şi istoria românilor, în diferite instituţii de învăţământ, atât din Chişinău, cât şi din alte localităţi ale Basarabiei. Astfel, George Tofan, încă de la 1 octombrie 1917, preda limba română la Şcoala Eparhială de Fete din Chişinău; la Institutul de Învăţători din Chişinău – Romulus Cioflec (limba română) şi George Tofan (istoria). La Seminarul Teologic din Chişinău (închis la 1 decembrie, pentru o anumită perioadă de timp) fuseseră desemnaţi Liviu Marian (limba română) şi George Tofan (istoria românilor şi istoria bisericească); la Şcoala Duhovnicească din Chişinău – Ovid Ţopa (limba română) şi N. Oancea (cântarea vocală); la Seminarul Pedagogic de Fete – Onisifor Ghibu (metodica predării limbii române), demisionat ulterior, fiind înlocuit de Dimitrie Munteanu-Râmnic, profesor din Ploieşti; la Liceul Nr. 1 de Băieţi din Chişinău – Romulus Cioflec (limba română); la Liceul Nr. 2 de Băieţi din Chişinău – Petre V. Haneş (limba română), profesor din Bucureşti; la Liceul Nr. 3 de Băieţi din Chişinău – arhimandritul Gurie Grosu (limba română) şi Ovid Ţopa (istoria); la Liceul Nr. 4 de Băieţi din Chişinău – D. Logigan (limba română); la Şcoala Reală din Chişinău – G. Tofan (limba română); la Liceul de Fete de Zemstvă – Ovid Ţopa (limba română), Onisifor Ghibu (limba, literatura, istoria şi metodica predării limbii române), demisionat la 25 ianuarie 1918 şi înlocuit prin S. Bornemisa; la Liceul Nr. 1 de Fete din Chişinău – Maria Botezatu, din Suceava, şi George Tofan, ambii profesori de limba română; la Liceul Nr. 2 de Fete din Chişinău – Dimitrie Munteanu-Râmnic (limba română); la Liceul Nr. 3 de Fete din Chişinău – preotul Nicolae Vlad (limba română) şi George Tofan (limba română), ambii bucovineni;

[21] A.N.R.M., Fond *1862*, inventar 22, Dosar 572, f. 48. Rezoluţia respectivă este publicată în rusește în „Сфатул Цэрий", nr. 19, 17 decembrie 1917, p. 4, precum şi în versiune română, cu o simplificare a textului, în ziarul „Cuvânt moldovenesc", din 25 decembrie 1917 (reprodusă în vol. Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mişcarea naţională din Basarabia în anii 1917–1918*, Chişinău, Editura Universitas, 1993, p. 135–136).

[22] A.N.R.M., Fond *1862*, inventar 22, Dosar 572, f. 55.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

la Liceul Nr. 4 de Fete din Chişinău – Axente Banciu şi Maria Botezatu; la Şcoala de 2 clase de la Malina (suburbie a Chişinăului) – D. Logigan. La şcolile secundare din oraşul Bălţi (de la 11 decembrie 1917) au fost numiţi L. Marian şi N. Palamar, ambii în calitate de profesori de limba română; la şcolile secundare din oraşul Soroca (de la 24–25 octombrie 1917) – A. Oţetea (limba română), temporar, Mihail Baciu (limba română, istoria şi metodica) şi Dumitru Lupan (limba română); la Gimnaziul din Rezina – Pintea Teleagă, absolvent al Facultăţii de Litere din Cernăuţi. La Gimnaziul din Orhei – Eusebie Cozmiuc, profesor din Suceava[23].

După formarea de către Sfatul Ţării, la 19 ianuarie 1918, al celui de-al doilea Consiliu al Directorilor Generali al Republicii Moldoveneşti (la 24 ianuarie 1918, în conformitate cu Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldoveneşti, i s-a modificat denumirea în Consiliul de Miniştri al Republicii Moldoveneşti), condus de Daniel Ciugureanu, Comisia şcolară moldovenească a fost trecută de sub tutela Zemstvei Guberniale a Basarabiei sub cea a Ministerului Învăţământului Public al acestui guvern basarabean. În acest timp, membrii cu vot deliberativ ai Comisiei erau: N. N. Alexandri, T. Ioncu, P. Grosu; profesorii Arvinte, Hammer, Erhan, Efodie, Macovei, Mizinschi, Oatu, Popescu, Pintilie, Popovschi, Scodigor, Hartia, Ciubuc, Frăţiman; doamnele Alistar, Botezatu, Matcovschi; domnişoarele R. Arvinte, A. Bocănescu, A. Gavriliţă; preoţii Bejan, Gobjilă, Gurie, Ignatie, Partenie, Popovici; în calitate de reprezentanţi ai militarilor – Cojocaru, Codreanu, Crihan, Buzdugan, Gh. Tudor; din partea cooperatorilor – Ghenzul, Gropa, Chiorăscu, Lungu, delegatul Societăţii Învăţătorilor din judeţul Chişinău, Cocear. Membri cu vot consultativ: profesorii transilvăneni şi bucovineni O. Ghibu, G. Tofan, R. Cioflec şi O. Ţopa[24].

Prin adresa din 12 ianuarie 1918, Secţia Învăţământ a Comitetului Executiv al Zemstvei Guberniale a Basarabiei a comunicat Consiliului Pedagogic al Şcolii Reale din Chişinău că, la 16 decembrie 1917, Comisia şcolară moldovenească a Zemstvei Guberniale a adoptat decizia de a-l recomanda pe Emanuil Iliuţ din Suceava să ocupe postul de profesor de limba română de la Şcoala Reală din Chişinău, în locul lui George Tofan, care a renunţat la acest post, deoarece este supraîncărcat cu alte sarcini[25].

Peste ani, V. V. Haneş îşi amintea că, în primele zile ale şederii sale la Chişinău (27–31 ianuarie 1918), a găsit aici profesori bejenari din Transilvania, Bucovina şi România, „strânşi în jurul cercului «România nouă», care lupta prin gazeta cu acelaşi nume pentru unirea politică a neamului românesc de pretutindeni. Din Vechiul Regat, între alţii, D. Munteanu-Râmnic, care scotea la Ploieşti o foaie

[23] „Şcoala moldovenească”, nr. 5–6, 1918, p. 220–224.
[24] *Ibidem*, p. 232.
[25] A.N.R.M., Fond *1862*, inventar 23, Dosar 12, f. 2.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

intitulată «România viitoare», şi fratele meu, Petru V. Haneş, cunoscut ca cercetător literar al scriitorilor români. Din Transilvania, O. Ghibu, iar din Bucovina, cunoscutul publicist G. Tofan. […] Toţi profesorii români bejenari făceau lecţii de limba română fie în şcoli, fie în particular"[26].

La 14 februarie 1918, secretarul Comisiei şcolare moldoveneşti, G. Bogos, a informat publicul larg despre următoarele, prin intermediul „Sfatului Ţării" – organul legislativului basarabean, care, la etapa iniţială, apărea doar în ruseşte: „Comisia şcolară moldovenească de pe lângă Ministerul Învăţământului Public a pus pe primul plan chestiunea cu privire la realizarea procesului de naţionalizare a şcolilor primare şi medii moldoveneşti din Republica Moldovenească, asigurându-le, începând cu noul an şcolar, cu numărul necesar de manuale moldoveneşti, adaptate la spiritul şi nivelul de dezvoltare a[le] moldovenilor din Basarabia. Comisia a decis să încredinţeze această misiune pedagogilor care sunt devotaţi cauzei naţionalizării", instituind în acest scop o comisie. „Persoanelor alese le-a fost trasată sarcina să găsească manualele care există pe loc şi în România şi, apoi, să adapteze tot materialul la cerinţele noii şcoli democratice moldoveneşti. Comisia a fost constituită din cinci persoane, care au distribuit între ele materiile de învăţământ ale şcolii primare şi medii, după specialităţi". În calitate de membri ai comisiei create, au fost aleşi, prin vot secret: Gheorghe E. Tofan, Constantin Popescu, arhimandritul Gurie Grosu, P. S. Panteleev şi I. I. Macoveev[27].

La adresa din 16 martie 1918, expediată Ministerului Învăţământului Public al Republicii Moldoveneşti, Comisia şcolară moldovenească a anexat extrasul din procesul-verbal al şedinţei sale din 7 martie 1918 (redactat în ruseşte), în care se menţionează: „Având în vedere că, în 1918, studierea limbii moldoveneşti în şcolile medii şi şcolile primare superioare din oraşul Chişinău a început nesimultan, iar majoritatea profesorilor aplică diverse metode de predare, Comisia şcolară moldovenească, preocupată atât de problemele ce ţin de organizarea mai bună a predării, cât şi de punerea la punct a unităţii programelor, a hotărât, în cadrul şedinţei din 21 februarie, să-l roage pe dl Tofan să-i adune pe domnii profesori de limba moldovenească cu scopul de a elabora programe pentru anul curent. Raportorul Tofan a făcut cunoscut că profesorii de limba moldovenească, examinând propunerea Comisiei, au elaborat pentru anul curent programe pentru şcolile medii, şcolile primare superioare şi cursuri particulare[28]. Alăturând la adresă şi programele elaborate, Comisia şcolară moldovenească a solicitat ministerului să le aprobe. Textul programelor, tipărit cu litere latine, era intitulat astfel: *Programă a limbii româneşti pentru şcolile secundare şi cursurile de adulţi*. Programa consta

[26] V. V. Haneş, *Amintiri din anul unirii în Basarabia*, în „Viaţa Basarabiei", Chişinău–Bucureşti, anul I, nr. 6, 1932, p. 4.

[27] „Сфатул Цэрий", nr. 34, 14 februarie 1918, p. 1.

[28] A.N.R.M., Fond *2108*, inventar 1, Dosar 1, f. 57.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

din două subdiviziuni: 1) Secţia celor care nu ştiu româneşte; 2) Secţia celor care ştiu româneşte[29].

La 2 mai 1918, în Chişinău, s-a desfăşurat festivitatea de deschidere a cursurilor pedagogice, sub direcţia lui George Tofan. Iniţial, la Episcopie, a fost oficiat un *Te Deum*, în prezenţa a 500 de învăţători veniţi la cursuri, care, apoi, au trecut în Sala eparhială, unde serbarea solemnă a început prin intonarea imnului naţional „Deşteaptă-te, române!" După discursurile rostite de Petre Cazacu, preşedintele Consiliului Directorilor Generali ai Basarabiei, Pantelimon Halippa, vicepreşedintele Sfatului Ţării, Ştefan Ciobanu, directorul general al Învăţământului, a cuvântat George Tofan, care a menţionat: „Mă bucur că astăzi, când se deschide a treia serie de cursuri învăţătoreşti, văd în mijlocul nostru şi pe aceia, cărora le-am vorbit în vara anului 1917. Veţi învăţa la aceste cursuri limba – ieri neştiută, oprită, batjocorită şi «barbară». Vă veţi convinge că limba românească – în frumuseţe şi muzicalitate – stă alături de cele măiestre limbi ale lumii. Veţi învăţa cântările, obiceiurile şi istoria noastră naţională. Şi, când veţi şti că suntem un popor de 14 milioane de oameni, care am făcut aici strajă civilizaţiei apusene, oprind cu piepturile noastre năvala sălbaticelor hoarde barbare, veţi ridica capul şi veţi zice că suntem un neam vrednic de o altă soartă"[30].

De menţionat că refugiaţii din dreapta Prutului aveau ore şi în cadrul cursurilor particulare de studiere a limbii române, frecventate de învăţători, preoţi, militari, funcţionari, judecători. În calitate de profesori erau angajaţi George Tofan, Ovid Ţopa, Romulus Cioflec, D. Logigan[31].

Un aport important la revigorarea sentimentului patriotic românesc în Basarabia l-a avut „«Ardealul». Gazetă săptămânală pentru românii transilvăneni aflători în Rusia", de sub redacţia lui Onisifor Ghibu, care a început să apară la Chişinău de la 1 octombrie 1917, fiind imprimată la Tipografia Societăţii Culturale a Românilor din Basarabia. La 24 ianuarie 1918, acest săptămânal este transformat în ziarul cotidian „«România nouă». Organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor", cu sediul redacţiei în Chişinău. Ziarul era condus de un comitet de redacţie alcătuit din: dr. Onisifor Ghibu şi dr. Ioan Matei (din Transilvania), Vasile Harea şi Vlad Cazacliu (din Basarabia), George Tofan (din Bucovina), Dimitrie Munteanu-Râmnic (din România), Constantin Noie (din Macedonia), dr. Atanasie Popovici (din Serbia)[32].

Un şir de persoane refugiate, inclusiv George Tofan, s-a numărat printre fondatorii Universităţii Populare din Chişinău, inaugurată la 18 februarie 1918, care a propagat cultura românească în mediul basarabean. În cadrul universităţii activa un comitet, rolul de preşedinte avându-l Nicolae Alexandri. Din componenţa

[29] *Ibidem*, f. 58.
[30] „Sfatul Ţării", nr. 28, 4 mai 1918, p. 1; „Сфатул Цэрий", nr. 100, 8 mai 1918, p. 4.
[31] „Şcoala moldovenească", nr. 5–6, 1918, p. 224–225.
[32] *Ibidem*, p. 233–234.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

acestui comitet făcea parte şi George Tofan, ca reprezentant al corpului profesoral. Lui Pan. Halippa, George Tofan şi doamnei O. Ghibu le-au revenit misiunea de a organiza şezători duminicale[33].

Universitatea a organizat o şezătoare literară în ziua de duminică, 8 aprilie 1918, care s-a petrecut în sala mare a Casei Eparhiale, în cadrul căreia George Tofan a ţinut o conferinţă despre Bucovina, descriind situaţia deplorabilă a românilor din această provincie[34].

În zilele de joi, în cadrul cursurilor zilnice, George Tofan prezenta *Istoria politică a românilor*[35]. Bunăoară, la 3 mai, el a conferenţiat despre întemeierea Principatelor Române, la 17 mai – despre istoria lui Alexandru cel Bun, la 14 iunie – despre Petru Rareş, la 21 iunie – despre Alexandru Lăpuşneanu, la 18 iulie – a expus comunicarea *Din istoria românilor*[36].

De la începutul activităţii sale, Universitatea Populară a luat iniţiativa de a deschide în Chişinău o bibliotecă românească. Peste un timp, George Tofan raporta în privinţa bibliotecii că Universitatea Populară are câteva mii de cărţi, adunate de dincolo de Prut, donate de Liga Culturală din Chişinău şi de diferite societăţi şi persoane[37].

George Tofan a participat la lucrările Congresului Învăţătorilor din judeţul Chişinău, deschis la 21 iulie/3 august 1918[38].

În cadrul şedinţelor Societăţii Istorico-Literare „B. P. Hasdeu”[39], din zilele de 9 şi 16 septembrie 1918, au fost aleşi ca membri Paul Gore, Gh. Tofan, L. Dauş, M. Niţescu, S. Medrea, G. Dobias, Cr. Şerbănescu şi preotul C. Parfene[40].

Ziarul chişinăuian „Sfatul Ţării”, din 27 octombrie/9 noiembrie 1918, a înştiinţat publicul larg despre faptul că „românii bucovineni, aflători pe teritoriul liber al României, şi-au format un comitet executiv din următoarele persoane: Mihai Baciu, profesor la Liceul din Câmpulung, Ion Blându, farmacist Fălticeni, Victor Bodnărescu, licenţiat în drept şi concep. la C. F. Hatna, Nic. Cotos, dr. în teologie Cernăuţi, Filaret Doboş, prof. la Liceul din Suceava, Vasile Fednic, învăţător în Măreţei, Vasile Greciuc, prof. la Liceul din Câmpulung, Eudoxiu Gribovschi, licenţiat în drept şi cons. de avocat în Cernăuţi, Em. Iliuţ, prof. la Liceul din Suceava, Em. Isopescu, prof. la Liceul din Rădăuţi, D-tru Logigan, prof. la Liceul din Câmpulung, D-tru Marmeliuc, dr. în litere şi prof. la Liceul din Câmpulung, Nicu Mintencu, inginer Cernăuţi, Const. Morariu, preot Pătrăuţi pe

[33] „Sfatul Ţării”, nr. 10, 6 aprilie 1918, p. 2.
[34] *Ibidem*, p. 2; „Сфатул Цэрий”, nr. 79, 10 aprilie 1918, p. 4.
[35] I. Negrescu, *Universitatea Populară din Chişinău*, Chişinău, f. e., 1922, p. 16.
[36] „Sfatul Ţării”, nr. 27, 3 mai 1918, p. 2; nr. 58, 14 iunie 1918, p. 2; nr. 64, 21 iunie 1918, p. 2; nr. 75, 18 iulie 1918, p. 2.
[37] I. Negrescu, *op. cit.*, p. 27.
[38] „Sfatul Ţării”, nr. 90, 24 iulie/6 august 1918, p. 2.
[39] Constituită la Chişinău, în ziua de 25 martie 1918.
[40] „Sfatul Ţării”, nr. 142, 29 septembrie/12 octombrie 1918, p. 2.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

Suceava, Aurel Morariu, dr. în drept şi avocat, Storojineţi, Iancu Nistor, prof. la Universitatea din Cernăuţi, D. Onciu, prof. la Universitatea din Bucureşti, Ilie Piticar, medic, Cernăuţi, Traian Popovici, stud. în drept, Gavril Rotică, institutor şi publicist, Câmpulung, Nistor Sainciuc, stud. în drept, Cernăuţi, T. V. Ştefanelli, consilier aulic, Cernăuţi, George Tofan, prof. secund. şi publicist, Cernăuţi, Iorgu Toma, consilier de şedinţă şi publicist, Suceava, Victor Zaharovschi, preot, Mahala. Biroul comitetului s-a constituit astfel: I. Nistor, prezident, T. V. Ştefanelli, viceprezident, G. Tofan, al doilea viceprezident, V. Greciuc, secretar, Em. Iliuţ, casier, şi N. Cotos. Acest comitet se ocupa numai cu chestiuni bucovinene propriu-zise, toţi refugiaţii bucovineni fiind solidari cu orice acţiune a Comitetului Naţional al Românilor Emigraţi din Austro-Ungaria, în care îşi au delegaţii lor. Putându-se produce în curând evenimente hotărâtoare, e în interesul fiecărui refugiat bucovinean să-şi comunice adresa d-lui I. Nistor, prof. universitar Cernăuţi, str. Kutuzov, nr. 9”[41].

Peste două zile, „Sfatul Ţării” a informat despre o întrunire a românilor bucovineni din Chişinău, prilejuită de vestea că „armata română a cuprins întreaga Bucovină. În faţa acestui mare şi preafericit eveniment, cei peste o sută de intelectuali bucovineni, aflători în Chişinău, s-au adunat aproape toţi, vineri, la 26 octombrie, ca să se sfătuiască asupra întoarcerii lor acasă. Constituirea s-a desfăşurat într-o atmosferă dintre cele mai înălţătoare. Bucuria de nedescris strălucea în ochii fiecăruia, iar feţele tuturora erau luminate de fericire şi mulţumire. La propunerea conducătorului adunării, adunarea primeşte cu mare însufleţire şi în nesfârşite aplauze trimiterea unei telegrame omagiale M. S., celui dintâi împărat al tuturor românilor, Ferdinand I. Se hotărăşte expedierea unei telegrame de felicitare pentru votarea unirii Comitetului Naţional din Cernăuţi, vestejind, totodată, orice pornire rătăcită de a mai sta de vorbă cu fosta stăpânire austriacă sau de a împărţi drepturile noastre asupra Bucovinei cu rutenii venetici. Ascultând apoi expunerea prezidentului adunării, adunarea hotărăşte cu unanimitate: 1) Nimeni nu-şi va părăsi, la repezeală, postul ce-l ocupă în Basarabia, fiecare fiind conştient de datoria naţională ce o are faţă de acest pământ, ca mersul bun al serviciilor publice să nu sufere nimic din cauza refugiaţilor bucovineni şi fiecare ştiind că are şi o îndatorire de recunoştinţă faţă de Basarabia care ne-a ajutat la nevoie. 2) Toţi refugiaţii şi voluntarii vor pleca acasă ca un grup organizat, ca acolo, în Bucovina, să-şi poată urma munca mai departe, ca unirea întregii Bucovine cu România să fie desăvârşită şi necesitatea ei să treacă adânc în sufletul şi convingerea întregii populaţii. Comitetul executiv va face totul ca aceasta să se întâmple cât mai repede, având nădejde că, în cel mult o săptămână, va putea da un nou comunicat. Până atunci, toţi refugiaţii şi voluntarii bucovineni sunt invitaţi să

[41] *Comitetul Executiv al Românilor Bucovineni Refugiaţi*, în „Sfatul Ţării”, nr. 165, 27 octombrie/9 noiembrie 1918, p. 2.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

stea pe loc, comunicându-şi de urgenţă adresa de acum, apoi situaţia şi domiciliul avut în Bucovina, d-lui I. Nistor, prof. univ., Chişinău, strada G. Kutuzov, 9”[42].

În ziua de marţi, 6/19 noiembrie 1918, întrunindu-se în sala Zemstvei Judeţene Chişinău, „cei la o sută de refugiaţi şi voluntari bucovineni” au ascultat raportul prezentat de George Tofan, după care au votat următoarea moţiune: „Refugiaţii şi voluntarii bucovineni, în lungul timp, atât de bogat în experienţe, cât au stat departe de casele lor, şi-au câştigat convingerea că războiul groaznic de azi va arde, cu focul său mistuitor, dar şi purificator, nu numai păcatele vechii vieţi publice din alte ţări, ci şi din scumpa-ne Bucovină. Schimbările radicale ni se vor impune pentru primenirea vieţii vechi şi aducerea unui nou suflu regenerator a întregii Românii unite, în general, în special a Bucovinei româneşti. Dar pentru îndrumarea de primenire a poporului nostru din Bucovina în viaţa cea nouă ce suntem chemaţi a o trăi, povăţuitorii nu pot fi decât oameni noi, lămuriţi prin focul patriotismului, a[l] jertfei de sine şi a[l] intereselor particulare. Să dispară, deci, conducătorii care ne-au adus la una din cele mai murdare vieţi politice, la învrăjbiri sociale, la falimente economice, la servilism faţă de stăpânirea asupritoare, ai cărei susţinători n-au pregetat a fi până la urmă. Refugiaţii şi voluntarii bucovineni, intelectuali şi ţărani, al căror număr ajunge la două mii, cred că sunt în acelaşi gând cu aproape toţi cei de acasă, când declară: îndrumătorul cel mai bine pregătit, din orice punct de vedere, pentru marea chemare ce se aşteaptă de la conducătorul legiuit al României de peste Molna, este profesorul universitar şi membru al Academiei Române, d-l Iancu I. Nistor, care, prin obârşia sa din păturile largi ale poporului, prin munca cinstită şi statornică, singura care l-a ridicat la situaţia socială şi morală ce ocupă, prin cunoaşterea profundă a vieţii românilor ce i-o poate da pregătirea de istoric, ca şi prin însuşirile personale ce-l caracterizează: simţ de dreptate, onestitate şi francheţă, precum şi prin convingerile sale adevărat democratice, este predestinat să fie călăuzitorul vieţii politice din Bucovina şi reprezentantul cel mai indicat, oriunde ar avea să se ia hotărâri asupra ţării, care, în virtutea dreptăţii istorice şi naţionale, de fapt a reintrat în întregime în marginile vechii Moldove a lui Ştefan cel Mare”[43].

După votarea acestei moţiuni, adunarea a decis „ca orice refugiat şi voluntar, întors acasă, să propage ideea unei alipiri desăvârşite şi necondiţionate a Bucovinei la România, organizarea viitoare având să se hotărască de Constituanta României Mari, în care şi Bucovina îşi va avea reprezentanţii săi”[44]. Concomitent, tuturor refugiaţilor li s-a adus la cunoştinţă că toţi cei care „nu sunt legaţi prin nici o îndatorire de locul unde se află, pot pleca acasă. Ceilalţi se vor desface de serviciile

[42] *Adunarea românilor bucovineni din Chişinău*, în „Sfatul Ţării”, nr. 166, 29 octombrie/11 noiembrie 1918, p. 3.

[43] V. Gr., *Către refugiaţii şi voluntarii bucovineni*, în „Sfatul Ţării”, nr. 176, 9/22 noiembrie 1918, p. 1.

[44] *Ibidem*, p. 2.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

ce le ocupă, pe încetul, fără ca acestea să sufere". Joi, 8/21 noiembrie, din Chişinău urma să plece „unul sau două vagoane gratuite, special pentru bucovineni", iar duminică, 11/24 noiembrie, la Cernăuţi urma să se producă „o adunare de o importanţă covârşitoare"[45]. În sfârşit, la propunerea părintelui N. Vlad, participanţii la această întrunire chişinăuiană au hotărât „să aducă pe această cale, pentru frăţeasca găzduire, plină de dragoste, ce am întâmpinat-o pretutindeni în Basarabia, cele mai călduroase mulţumiri basarabenilor, dorindu-le spor în munca ce o depun pentru fericirea ţării lor şi încredinţându-i că, întorşi acasă, nu vor uita niciodată de timpul petrecut în Basarabia"[46].

Prin numărul din 11/24 noiembrie 1918, „Sfatul Ţării" a informat cititorii că „bucovinenii, cu care ne obişnuisem atât de mult încât îi socoteam nedespărţiţi de viaţa Basarabiei noastre, încep să ne părăsească. Aseară a plecat un prim grup, cuprinzând vreo 50 de intelectuali, profesori, învăţători şi slujbaşi, care, prin munca lor stăruitoare, pricepută, devotată şi cinstită, au contribuit atât de mult la înfiripărea vieţii naţionale în Basarabia, câştigându-şi merite nepieritoare"[47].

George Tofan a revenit la Cernăuţi în luna noiembrie 1918[48], mai exact, către mijlocul acestei luni.

Curând după plecarea lui George Tofan, la Chişinău a ieşit de sub tipar primul număr al revistei „Şcoala Basarabiei", prefaţată de el[49].

George Tofan menţine colaborarea cu revista „Şcoala Basarabiei". Numerele 8–9, din iunie–iulie 1919, ale revistei conţin un articol al lui George Tofan, intitulat *Literatura didactică basarabeană*[50].

Aşadar, înfruntând consecinţele politicii ţariste de deznaţionalizare a Basarabiei, rezistând în faţa opoziţiei şovine, manifestată de elementele proruse, Comisia şcolară moldovenească a depus eforturi susţinute pentru a traduce în viaţă un deziderat de importanţă vitală al mişcării de eliberare naţională a românilor basarabeni, din perioada 1917–1918, şi anume: naţionalizarea sistemului de învăţământ din provincia românească dintre Prut şi Nistru, după un secol şi ceva de dominaţie imperială rusă. Printre cei care au contribuit la realizarea acestui deziderat a fost şi bucovineanul George Tofan, care s-a aflat în Basarabia mai bine de un an.

[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*.
[47] *Se duc bucovinenii*, în „Sfatul Ţării", nr. 177, 11/24 noiembrie 1918, p. 1.
[48] Harieta Mareci, *George Tofan (sugestii pentru o posibilă nouă deschidere)*, în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul XIII, nr. 1 (49), ianuarie–martie 2006, p. 123.
[49] „Сфатул Цэрий", nr. 260, 12/25 decembrie 1918, p. 2.
[50] „Şcoala Basarabiei", nr. 8–9, iunie–iulie 1919, p. 44–48.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)

În *Anexă*, reproducem textul telegramei expediate Regelui Ferdinand I de către românii bucovineni refugiaţi şi voluntari, întruniţi în şedinţă plenară, la Chişinău, text semnat de către Iancu Nistor şi George Tofan.

Anexă

Majestăţii Sale Regelui Ferdinand I

Iaşi

În momentele de bucurie şi înălţare sufletească, când oştirile nebiruite ale Majestăţii Voastre pun stăpânire vecinică pe moşia marilor voievozi, zdrobind lanţurile robiei seculare, cu care o stăpânire vrăjmaşă ţinea legat neamul românesc din Bucovina, urmărind desfiinţarea lui, în această clipă, când opera de linişte şi ordine înfăptuită de oastea românească de sub ordinele Majestăţii Voastre spală toată hula şi batjocura, ce de o sută cinzeci de ani ni s-a aruncat în faţă de toţi uzurpatorii, ca unui neam de robi, românii bucovineni, care, în timpul pribegiei lor amare pentru înfăptuirea sfintei idei a unirii, s-au bucurat de protecţia Majestăţii Voastre şi de dragostea fraţilor lor liberi, Vă roagă să primiţi omagiul lor de nestrămutată credinţă, de loialitate şi adâncă recunoştinţă, asigurându-Vă că sunt gata cu toţii de a aduce jertfa supremă pentru încoronarea operei de întregire şi înălţare a neamului românesc, care sub conducerea înţeleaptă a Majestăţii Voastre se îndreaptă spre înfăptuirea ei desăvârşită.

Ca fii ai Bucovinei dezrobite, în numele nostru, al părinţilor şi al fraţilor noştri rămaşi acasă, îndrăznim a aduce prinosul cel mai curat de mulţumire pentru mult aşteptata operă de eliberare şi de realipire pentru vecie la Patria Mamă a ţării noastre, operă care va rămâne pentru totdeauna legată de numele Majestăţii Voastre şi a[l] armatei române victorioase.

Trăiască Majestatea Voastră, regele eliberator!

Preşedinte: I. Nistor George Tofan

Sursa: „Sfatul Ţării”, nr. 170, 2/15 noiembrie 1918, p. 1.

BDD-A32800 © 2016 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:59 UTC)